

Dr hab. inż. Justyna M. Bugaj, prof. UJ
Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej
Instytut Ekonomii, Finansów i Zarządzania

Kraków, 8 września 2022 r.

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Michała Głowczewskiego
pt. *Sprawiedliwość na uniwersytecie. Konsekwencje doświadczenia
sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej u studentów polskich uczelni
wyższych*, przygotowanej pod kierunkiem naukowym
promotora dra hab. Stanisława Burdzieja, prof. UMK

Wydział Zarządzania
i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,
Finansów i Zarządzania

Podstawa prawna opracowania recenzji

Podstawą opracowania recenzji jest pismo Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauki Społeczne dr hab. Krzysztofa Pietrowicza, prof. UMK z dnia 21 czerwca 2022 r. w sprawie przygotowania recenzji w przewodzie doktorskim mgr Michała Głowczewskiego rozprawy pt. *Sprawiedliwość na uniwersytecie. Konsekwencje doświadczenia sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej u studentów polskich uczelni wyższych*.

Przedmiotem oceny jest przesłana rozprawa doktorska, która zgodnie z wymogami prawnymi powinna stanowić **oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, potwierdzać ogólną wiedzę teoretyczną oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej** kandydata w danej dyscyplinie naukowej¹.

¹ Art. 179. ustawy Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018, poz. 1669) oraz wynikających z niej przepisów art. 14. oraz 20. Z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017, poz. 1789) oraz § 6 rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 30 stycznia 2018 r. sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. nr 2018, poz. 261).

Kryteria oceny rozprawy doktorskiej

W recenzji przyjęto następujące kryteria oceny:

1. **ogólna wiedza teoretyczna** i problematyka badawcza;
2. cele i hipotezy rozprawy;
3. **oryginalność rozwiązania problemu naukowego**, w tym **umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej**;
4. struktura pracy, zgodność tematu oraz strona formalna i źródła informacji;
5. mocne i słabe strony dysertacji.

Wymienione kryteria stanowią dalszą treść niniejszej recenzji, którą kończy konkluzja.

Ocena ogólnej wiedzy teoretycznej i problematyki badawczej

Badanie sprawiedliwości w instytucjach szkolnictwa wyższego jest zadaniem ważnym, złożonym, wielowymiarowym i aktualnym. Nie tylko dlatego, że jest ono zależne od sytuacji, której kontekst będzie do badania przewidziany, ale szczególnie dlatego, że temat ten przez badaczy jest traktowany subiektywnie. Do tego jeszcze sprawiedliwość można badać z perspektywy różnych dyscyplin i dziedzin naukowych. W publikacjach podkreśla się podejście filozoficzne, socjologiczne, psychologiczne, zarządcze, pedagogiczne oraz uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne, a także rolę interesariuszy wpływającą pośrednio lub bezpośrednio na angażowanie się władz uczelni w tym obszarze. I rzeczywiście nie ma dużo publikacji traktujących o zarówno o sprawiedliwości proceduralnej, jak i dystrybtywnej.

Dlatego pozytywnie oceniam założenia badawcze poczynione na początku dysertacji przez mgr Michała Głowczewskiego. Studenci rzeczywiście reprezentują różne postawy w murach uczelni, reprezentują różne zachowania i ukazują różne poziomy identyfikacji z uczelnią stąd też w różny sposób doświadczają sprawiedliwości. Nie można jednak wykazać wprost, że te zachowania studenckie mają znaczenie dla malejącej ogólnej liczby studentów, gdyż na to zjawisko bezpośredni i pośredni wpływ ma wiele innych czynników. Dotychczasowa liczba chętnych na jedno miejsce kandydatów na poszczególne kierunki studiów w danej uczelni (rok akademicki 2022/2023) świadczą o tym, że maturzyści średnio orientują się sytuacjach szeroko opisywanych w prasie, a dotyczących właśnie przykładów niesprawiedliwości w uczelniach. Zgadzam się, że być może to mieć znaczenie dla kandydatów na II stopień studiów, ale to by wymagało przygotowania i przeprowadzenia dodatkowych badań. Z drugiej strony zgadzam się, że oba rodzaje opisanej sprawiedliwości mają duże znaczenie dla działania i rozwoju uczelni, jak również rozwoju kraju i regionu. To oznacza, że mgr Michał Głowczewski poprawnie zdiagnozował aktualny i ważny problem badawczy,

dotyczący konsekwencji doświadczania sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej u studentów polskich uczelni.

Dysertacja została dobrze przygotowana w oparciu o kluczową dla tematu literaturę polską i anglojęzyczną. Wstęp jest dość krótki. Niewystarczająco nawiązuje do założeń i uwarunkowań sprawiedliwości w uczelni. Nie określa luki badawczej i nie określa w której dyscyplinie czy subdyscyplinie została zlokalizowana dysertacja. Sformułowano w nim dwa pytania, nie określono jednak czy dotyczyły one całej dysertacji, czy też tylko przeprowadzonych badań, czy są to pytania badawcze czy inne. Nie ma też zakończenia tej części, które zapraszałyby do dalszej lektury dysertacji. Streszczenie poszczególnych rozdziałów jest zasadniczo dobre. Pozytywnie oceniam znajdujące się na koniec wstępu podziękowania dla osób, których wskazówki zostały wykorzystane podczas przygotowywania dysertacji.

Swoje rozważania mgr Michał Głowczewski słusznie rozpoczął od charakterystyki edukacji wyższej w Polsce. Trochę ogólny opis najpierw przedstawia przemiany demograficzne oraz europeizację szkolnictwa wyższego. Osobną częścią powinny być następstwa wprowadzenia Procesu Bolońskiego, obecnie będące w składzie podrozdziału drugiego. Te konsekwencje (wprowadzenia Procesu Bolońskiego) powinny być lepiej osadzone w literaturze i związane z tematem doświadczania sprawiedliwości w uczelniach. Tym bardziej, że jednym z jego celów była głęboka reforma narodowych systemów szkolnictwa wyższego, w tym zmiana strategii uczenia studentów, wprowadzenie podziału lat studiów na stopnie kształcenia, wprowadzenie efektów uczenia się i wiele innych. Rozdział pierwszy dobrze kończy podsumowanie w postaci przedstawienia również dobrze zdiagnozowanych i aktualnych na czas przygotowania dysertacji problemów i wyzwań polskiego szkolnictwa wyższego. Mgr Michał Głowczewski zwrócił tutaj trafnie uwagę na zmianę w ostatnim czasie roli relacji między nauczycielami i studentami oraz między władzami uczelni a studentami, obniżenie poziomu zaufania społecznego do uczelni (jako instytucji) i nauczycieli akademickich (jako ekspertów), czy wykrywanie dużej liczby różnych nadużyć w polskich uczelniach (związanych nie tylko z molestowaniem i mobbingiem, ale także ze stosowaniem jednocześnie trzech rodzajów programów nauczania: „programu oficjalnego, zatwierdzonego i opublikowanego; edukacji nieformalnej, zachodzącej między studentami oraz programu ukrytego, związanego z kulturą nauczania uczelni i uczeniem się od siebie” [Czarnota i in., 2018]). Podkreślił także instytucję rzecznika akademickiego, wprowadzonego zmianą w Ustawie Prawo o Szkolnictwie Wyższym z 2018 roku, którego zadaniem jest pomoc pracownikom i studentom także w sprawach związanych z ich doświadczaniem zachowań postrzeganych jako niesprawiedliwe. Podjęcie próby badania relacji i interakcji między studentami a przedstawicielami władz uczelni oceniam pozytywnie, jednak włączenie do tej

grupy nauczycieli akademickich oceniam negatywnie. Tylko w bardzo szczególnych przypadkach nauczyciele akademicy reprezentują władze uczelniane. Takie założenie rodzi konsekwencje w postaci konieczności przeprowadzenia osobnych analiz i przeglądu literatury dotyczącego właśnie budowania relacji władzy między studentami a nauczycielami akademickimi w kontekście postrzeganej sprawiedliwości w tej relacji (o tym w literaturze z różnych dyscyplin można znaleźć sporo informacji). Rozdział słusznie podsumowuje krótki przegląd wybranych badań prowadzonych w tym temacie oraz rozważania dotyczące przykładów uczelni zagranicznych, które w swoje regulaminy wewnętrzne wprowadziły reguły tzw. sprawiedliwości proceduralnej.

Rozdział drugi przedstawia założenia doświadczania sprawiedliwości i jego konsekwencji. W założeniu miał być w ujęciu teoretycznym, a jest w teoretyczno – metodycznym i jest bardzo rozbudowany. Na jego początku dobrze mgr Michał Główczewski opisał sprawiedliwość w ujęciu filozoficznym oraz sprawiedliwość dystrybucyjną i proceduralną, ukazując złożoność tych pojęć. Przedstawił teorię sprawiedliwości Rawlsa oraz Habermasa oraz reguły sprawiedliwego podziału (np. według wkładu, potrzeb czy zasług) i czynniki wpływające na przyjęcie określonej reguły podziału w zależności od sytuacji. Podkreślił słusznie, że żadna z opisanych zasad (reguł) nie skutkuje zadowoleniem wszystkich uczestników podziału. Następnie przedstawił rodzaje zasobów uczelnianych, które mogą być rozdzielane między członków społeczności akademickiej. Tutaj też zostały opisane reguły dystrybucji zasobów skutkujące określonym zachowaniem, w tym przypadku np. zaangażowaniem studentów w naukę (warunki otrzymania zaliczenia końcowego, faktyczny wynik wykonania testu, wysiłek włożony w naukę). Odważnie tutaj stwierdził [za Gorard, 2012], że oceny powinny być dzielone według zasad słuszności (np. na podstawie wyników egzaminu), a relacje powinny być dzielone tak samo, po równo lub według potrzeb między wszystkich uczestników (tutaj nauczycieli i studentów) oraz że uczestnicy procesu mogą akceptować pewien poziom niesprawiedliwości, jeśli działanie jest oparte o sprawiedliwe procedury. Dodał także, na podstawie badań, że oceny wpływają na postrzeganie słuszności stosowanych procedur, tutaj podkreślając, że eseje dają studentom większą kontrolę nad procesem oceny, a egzaminy bardziej sprzyjają rzetelności i neutralności procesu oceniania [za Burger, 2017]. Opis ten dobrze został przedstawiony na tle teorii zaangażowania grupowego (1988) oraz przeglądu literatury prezentującej wyniki badań w obszarze związków i konsekwencji subiektywnego poczucia sprawiedliwego traktowania w relacjach z władzą, także w kontekście organizacyjnym. Następnie sprawnie przeszedł do przedstawienia przeglądu koncepcji legitymizacji oraz aspektów legitymizacji by zakończyć tą część opisem legitymizacji władz uniwersytetu. W dalszej części rozdziału drugiego mgr Michał Główczewski opisał dobrze zagadnienie identyfikacji z własną wspólnotą akademicką,

jednocześnie włączając ten aspekt w obszar badań sprawiedliwości na uczelni, podobnie jak akademickie zaangażowanie i wypalenie. Te wątki są opisane jednak dość ogólnie i głównie z perspektywy prawnej. Przedstawione ich ogólne powiązanie z różnymi aktywnościami studenckimi owszem uzasadnia ich wprowadzenie, jednak trochę ogólny ich opis nastrocza wątpliwości. Należy tutaj dodatkowo zaznaczyć, iż same w sobie stanowią obiekty badań licznie prezentowanych w literaturze krajowej i zagranicznej. **Jak zatem będzie rozumiane zaangażowanie akademickie w kontekście doświadczania sprawiedliwości w uczelni z perspektywy nauczycieli akademickich? Czy rzeczywiście zaangażowanie akademickie (z perspektywy studentów) można sprowadzić do ich integracji z uczelnią czy do sumy czasu jaki poświęcają nauce?** Co prawda w rozdziale 3 dysertacji zaangażowanie akademickie było badane w kontekście skuteczności akademickiej, wigoru, oddania czy pochłonięcia nauką. Jednak **być może powinno się rozdzielić zaangażowanie w naukę i w uczenie się oraz zaangażowanie w studiowanie... i dopiero potem każde z osobna łączyć z doświadczeniem sprawiedliwości...** Tym bardziej, że w dalszej części dysertacji porusza się nie do końca dobrze wyjaśnioną kwestię różnych „wymiarów” zaangażowania. **(Jak są rozumiane wymiary zaangażowania?)** Rozdział drugi kończy dobre wprowadzenie i podsumowanie hipotez, które zostało dość sprawnie powiązane z prezentowanymi w rozdziale treściami i zostało przygotowane na podstawie dobrego przeglądu literatury głównie zagranicznej. Ten fragment jednak powinien się znaleźć w rozdziale metodycznym. W rozdziale drugim występują liczne części niewyodrębnione w spisie treści, co uważam za jego mankament.

Rozdział trzeci przedstawia doświadczenie sprawiedliwości jako predyktora postaw studentów wobec nauczycieli na tle wyników badań własnych. Tutaj najpierw słusznie mgr Michał Głowczewski opisał przygotowany i przeprowadzony pilotaż badań, a następnie po kolei opisał trzy przeprowadzone badania właściwe. Każde z nich zostało dość dobrze scharakteryzowane. Czyli każde miało dość dobrze opisaną procedurę badawczą, w tym dobór próby, pomiar zmiennych i najważniejsze wyniki, przedstawione w postaci tabelarycznej. Słusznie tutaj zostały opisane metodyki tych badań oraz główne wyniki analiz. Nie wszystkie wyodrębnione części tego rozdziału znajdują swoje miejsce w spisie treści dysertacji. Od strony 120 następuje przedstawienie pogłębionej analizy wyników badań własnych, których treść powinna być przeniesiona do kolejnego rozdziału. Prezentowane tutaj rozważania w kontekście 6 modeli ukazujących dodatkową analizę statystyczną (4 z nich przedstawiono graficznie) stanowią niewątpliwą wartość pracy.

Rozdział czwarty składa się tylko z jednego podrozdziału związanego z ograniczeniami i dalszymi kierunkami badań. Mgr Michał Głowczewski skupił się w nim na dyskusji i interpretacji wyników badań własnych. Podkreślił, że sprawiedliwość uczelni można

wzmocnić poprzez traktowanie studentów przez wykładowców i władze uczelni zgodnie z zasadami sprawiedliwości proceduralnej. Studenci, którzy są traktowani z szacunkiem i mają możliwość zabierania głosu postrzegają władze akademickie jako bardziej prawomocne i są bardziej skłonni do akceptowania otrzymywanych ocen i innych decyzji oraz ogólnie większego zaufania do środowiska akademickiego. W tej części mgr Michał Głowczewski twierdzi, że pozytywne doświadczenie bycia traktowanym sprawiedliwie podczas studiów przekłada się na większe zaangażowanie studentów podczas studiów, zaangażowanie w naukę, zaangażowanie w wykłady i ćwiczenia oraz zaangażowanie w działalność studencką. Słusznie tutaj podkreślono walory dysertacji (s. 133) wyodrębniając je w dobrze opisanych kilku punktach, w tym: wzbogacenie literatury dotyczącej szkolnictwa wyższego i sprawiedliwości proceduralnej; zidentyfikowanie i zweryfikowanie związku między doświadczaniem sprawiedliwego traktowania a pozytywnymi postawami względem własnej uczelni (identyfikacji z uczelnią), przygotowanie praktycznych implikacji. Mgr Michał Głowczewski dobrze zidentyfikował ograniczenia badań własnych, podkreślając głównie brak możliwości uogólnienia wniosków z badań z powodu braku reprezentatywności prób badawczych. Drugim głównym ograniczeniem było prowadzenie badań tylko w polskich uczelniach, które nadal są bardzo zhierarchizowane, co skutkuje określonymi relacjami opartymi na posłuszeństwie między nauczycielami akademickimi a studentami oraz akceptacji pewnego poziomu nierówności w tej relacji. Na koniec tego rozdziału rozważania mgr Michała Głowczewskiego dotyczyły dodatkowych wątków związanych z kulturą organizacyjną oraz poziomem dystansu do władzy i słusznie mgr Michał Głowczewski zauważył, że powinno to być przedmiotem kolejnych badań, podobnie jak badanie poziomu akceptacji niższej jakości kształcenia w polskich uczelniach niż w krajach, w których dyplom wiąże się ze znaczną inwestycją finansową oraz badaniem roli „prestżu” uczelni w podejmowaniu decyzji dotyczącej miejsca studiowania. Osobnym, dobrze wyodrębnionym tematem badań może być badanie poziomu zaufania studentów do nauczycieli akademickich, w tym do naukowców i do nauki. Nie ma w tej części wyodrębnionych rekomendacji dla władz uczelni ani dla nauczycieli akademickich ani dla studentów, choć w treści można takowe znaleźć. Wyodrębnienie osobnych części (podrozdziałów) wprowadziłoby większą czytelność przedstawionych argumentów. Pracę kończy zdecydowanie zbyt ogólne podsumowanie. W dysertacji brak jest zakończenia.

Dysertacja jest mocno sprofilowana, jednak pojawiają się w niej wątki poboczne, które wprowadzają chaos w toku rozważań oraz przedstawianiu treści. Te wątki dodatkowe powinny być lepiej wyprowadzone z literatury, przedstawione na modelu badawczym i lepiej opisane. Zaliczam do nich zaangażowanie i zaangażowanie akademickie, wypalenie (w sumie nie do końca wiadomo, czy chodzi o wypalenie zawodowe nauczycieli skutkujące określonym

zachowaniem studentów, wypalenie studiowaniem studentów, wypalenie zawodowe studentów, czy inne wypalenie; „wypalenie akademickie” – to nowe sformułowanie, nie do końca wyjaśnione-najczęściej używane właśnie w kontekście „wypalenia studiowaniem”), zaufanie (tutaj: chodziło o zaufanie wobec władzy w różnych kontekstach instytucjonalnych, a opisane zostało jako zaufanie studentów do wykładowców, a następnie do władz uczelni), kształtowanie postaw (tutaj: młodzieży wobec władzy). Z doświadczaniem sprawiedliwości łączy się bardzo wiele elementów i wszystkie one wpływają na jej odbiór. Wyodrębnienie tych właśnie a nie innych wymagałoby większego uzasadnienia. Skupienie się na przedstawianiu wątków bezpośrednio związanych ze sprawiedliwością uważam za atut pracy, jednak te wątki dodatkowe (zaangażowanie czy wypalenie) za słabszą część dysertacji. Kryterium to ogólnie oceniam dobrze.

Ocena celów i hipotez rozprawy

Mgr Michał Głowczewski nie sformułował celu głównego ani głównej hipotezy. Za to określił 8 hipotez badawczych (str. 137-151):

1. *studenci zwracają uwagę na kwestie sprawiedliwości proceduralnej na uczelni;*
2. *doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej będzie silniejszym predyktorem satysfakcji studentów z postępowania w ich sprawie, akceptacji decyzji wydawanych przez uniwersyteckie władze oraz chęci odwołania się od tych decyzji niż sama treść (tj. postrzegana korzystność) decyzji;*
3. *doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej studentów będzie pozytywnym predyktorem postrzeganej przez nich prawomocności władz uniwersytetu;*
4. *doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej będą pozytywnymi predyktorami identyfikacji ze wspólnotą akademicką własnej uczelni;*
5. *identyfikacja ze wspólnotą własnej uczelni będzie pozytywnie przewidywać postrzeganą prawomocność władz uniwersytetu;*
6. *identyfikacja ze wspólnotą własnej uczelni będzie przynajmniej częściowo mediować związek między doświadczeniem sprawiedliwości proceduralnej a postrzeganą prawomocnością władz uniwersytetu;*
7. *pozytywne doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej będą pozytywnymi predyktorami zaangażowania akademickiego;*
8. *pozytywne doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej będą negatywnymi predyktorami wypalenia akademickiego.*

Hipotezy nie zostały zakwalifikowane jako teoretyczne, metodyczne i utylitarne. Zostały najpierw opisane pod koniec rozdziału 2, a następnie podsumowane na jego końcu. Hipotezy zostały w tekście dysertacji dobrze wyprowadzone z literatury i uzasadnione, choć zweryfikowanie i znalezienie uzasadnienia na niektóre z nich może być trudne w kontekście tak zaplanowanych badań (chodzi o hipotezy 2, 7 i 8). We wstępie do dysertacji mgr Michał Głowczewski postawił następujące dwa pytania:

1. *jakie znaczenie będzie miało doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej studentów na uczelni dla postrzeganej przez nich prawomocności władz ich uniwersytetu;*
2. *w jaki sposób (nie)sprawiedliwe traktowanie studentów jest związane z ich identyfikacją z własną uczelnią i wspólnotą akademicką oraz akademickim zaangażowaniem i wypaleniem.*

Nie określił jednak natury tych pytań. Pytanie 1 łączy się wprost z hipotezami 1 i 3, a pytanie 2 z hipotezami 7 i 8, zatem odpowiedzi na nie dotyczą tylko części badań i zakresu merytorycznego dysertacji. Mimo to całościowo to kryterium oceniam pozytywnie.

Oryginalność rozwiązania problemu naukowego, w tym umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Mgr Michał Głowczewski opisał cztery główne etapy badań z imponującą w sumie próbą badawczą $N=1362$. Pilotaż i badania 1 i 2 były niereprezentatywne, mimo iż dobór próby był losowy, choć nieprzypadkowy. Badanie 3 było reprezentatywne. Przeprowadzony pilotaż umożliwił przetestowanie narzędzi badawczych. Pozostaje pytanie, czy tych badań nie dało się jakoś połączyć?

W pilotażu ($N=96$; listopad 2019) przeprowadzonym przy wykorzystaniu papierowego kwestionariusza (ankieta audytoryjna) wśród studentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, testowano autorskie narzędzie badawcze służące do pomiaru doświadczenia sprawiedliwości proceduralnej i dystrybucyjnej na uczelni oraz zweryfikowano wstępnie hipotezę 3. Pozycje testowe mierzone skalą autorską czasem są zbyt złożone (np. „przedstawione na zajęciach kryteria oceny i zaliczenia przedmiotu były zrozumiałe i przejrzyste?” – to chodzi o zaliczenia, czy o kryteria oceny? Chodzi o zrozumiałość warunków zaliczenia czy o ich przejrzystość? „Prowadzący zajęcia jasno formułowali polecenia i pytania dla studentów”- to chodzi o jasne polecenia do wykonania zadań, w tym grupowych, czy formułowanie jasnych pytań, które mogą być też grupowe, indywidualne, sprawdzające wiedzę czy też wprowadzające w dyskusję? Nie mówiąc już o różnicy między wiedzą a umiejętnościami, o które również należy pytać osobno, szczególnie w przypadku, kiedy student wie, ale nie rozumie, robi lub umie coś zrobić, ale nie wie, dlaczego). W tym badaniu zaskakujące jest łączenie spóźniania prowadzącego z doświadczaniem sprawiedliwości proceduralnej. Uzyskane wyniki wartości współczynników regresji potwierdziły, że im bardziej pozytywne doświadczenie sprawiedliwego traktowania na uczelni mieli studenci tym większa była ich postrzegana prawomocność władz uczelni.

W badaniu 1 ($N=200$, maj 2020) testowano hipotezy 1 i 2 oraz sprawdzano postrzeganie doświadczenia (nie)sprawiedliwego traktowania w kontekście akceptacji decyzji władz akademickich oraz gotowość studentów do podporządkowania się ich decyzji. Uczestnicy badania byli przydzielani do jednego z czterech „warunków eksperymentalnych”

a następnie odpowiadali na pytania dotyczące przedstawionych w badaniu scenariuszy. W tym badaniu wykorzystano ankietę on-line, a link do ankiety wysłany został do nauczycieli akademickich z prośbą o jego upowszechnienie wśród studentów. Przy pomocy tego narzędzia mgr Michał Głowczewski mierzył trzy zmienne zależne dla każdego scenariusza. Badanie potwierdziło, że studenci cenią sobie sprawiedliwe traktowanie i wtedy deklarują większą satysfakcję z interakcji z władzami uczelni, są bardziej skłonni do zaakceptowania ocen i decyzji wydanych w ich sprawie oraz mniej skłonni do odwoływania się od tych decyzji czy wnoszenia skarg.

W badaniu 2 (N=315, listopad 2020) sprawdzano pozytywne powiązania sprawiedliwości proceduralnej i dystrybucyjnej z postrzeganą przez studentów prawomocnością władz uniwersytetu i weryfikowano hipotezę 3. Studenci polskich uczelni byli rekrutowani do badania przez Ogólnopolski Panel Badawczy Ariadna i proszeni o wypełnienie ankiety on-line. W badaniu tym zaobserwowano silną i pozytywną korelację między doświadczeniem sprawiedliwości proceduralnej i dystrybucyjnej oraz między doświadczeniem sprawiedliwości proceduralnej, a postrzeganą prawomocnością władz uczelni. Zaznaczono tutaj też, że im bardziej pozytywnie studenci doświadczali sprawiedliwego traktowania tym większa była ich postrzegana prawomocność władz uczelni.

W badaniu 3 (N=751, maj 2021) testowano doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej i dystrybucyjnej oraz badano poziom identyfikacji studentów ze wspólnotą akademicką. Dodatkowo badano związek identyfikacji akademickiej z postrzeganą prawomocnością władz uczelni weryfikując w tym etapie badawczym hipotezy 3 do 8. Badanie 3 miało cztery cele dość dobrze określone i przedstawione na s. 92 i powtórzone na s. 112. W badaniu wzięła udział reprezentatywna grupa studentów polskich uczelni zrekrutowanych przez *Instytut Badawczy Pollster*. Mimo to wątpliwość budzi nie do końca opisany sposób określenia reprezentatywności. Stąd pytanie **jak wyodrębniono i obliczono reprezentatywną próbę studentów?** Czy brano pod uwagę wszystkie kierunki studiów, wszystkie poziomy studiów? (studia doktoranckie to 5 osób- czyli chyba jednak nie reprezentują swojej grupy, czy brano pod uwagę studentów szkół doktorskich?) czy wzięto pod uwagę wszystkie uczelnie, czy tylko uniwersytety? W opisie próby nie widać reprezentacji poszczególnych dyscyplin (np. dziedzina nauk rolniczych - 2; artystycznych - brak, choć jest liczna grupa -inne - 76). Studenci wypełniali dość rozbudowany kwestionariusz ankiety on-line. Zawierał on pytania dotyczące doświadczania sprawiedliwości proceduralnej oraz dystrybucyjnej na studiach, identyfikację z własną wspólnotą akademicką, postrzeganą przez nich prawomocność władz uczelni, zaangażowanie akademickie oraz wypalenie studiami i strach przed COVID-19. Wyniki badań potwierdziły założenia poczynione przez mgra Michała Głowczewskiego. Zarówno doświadczenie sprawiedliwości proceduralnej, jak

(s. 100), *Manipulacja eksperymentalna* (s. 100), *Pomiar zmiennych* (s. 101), *Sprawdzenie skuteczności manipulacji eksperymentalnej* (s. 102), *Testowanie hipotez* (s. 103), *Uczestnicy i procedura badania* (s. 108), *Pomiar zmiennych* (s. 109), *Uczestnicy i procedura* (s. 114), *Pomiar zmiennych* (s. 115). Zdecydowanie rozbudowany rozdział 2 można było inaczej wewnętrznie ułożyć, by część związaną z hipotezami przenieść do rozdziału metodycznego, zaznaczając w ten sposób jednoznacznie część teoretyczną i metodyczną. Z kolei część empiryczną należało wewnętrznie podzielić i zdecydowanie zamieścić ów podział w spisie treści. Wprowadziłoby to większą czytelność pracy, umożliwiłoby także łatwiejsze podążenie za tokiem myślenia mgr Michała Głowczewskiego. Wprowadzenie numeracji podrozdziałów także wprowadziłoby większą czytelność dysertacji oraz łatwiejsze nawigowanie po jej treści.

Dysertacja jest przygotowana dość starannie. Mimo to mgr Michał Głowczewski nie uniknął drobnych błędów stylistycznych, w tym językowych. Praca jest sformatowana niestandardowo: posiada za duże odstępy między wierszami. Wykresy to nie rysunki (np. rysunek 1 s.14). Część podpisów pod rysunkami przesunęła się na kolejną stronę, rysunki mają za dużo światła (np. rys. 3 s. 76; rys. 6 s. 82), czyli są trochę zbyt duże w stosunku do tekstu. Ogólnie praca jest napisana zrozumiałym i poprawnym językiem. Choć zdarza się, że zdania w tekście są wielokrotnie złożone, co czasem utrudnia rozumienie wyводу mgr Michała Głowczewskiego.

Tabele są przygotowane wystarczająco dobrze. Zawierają w sobie za dużo „światła” (pustych wierszy). Wykresów z wynikami badań własnych brak, choć przedstawienie danych w postaci graficznej zdecydowanie poprawiłoby odbiór danych. Mimo tych uwag umiejętność ogólnego przedstawiania i interpretacji danych statystycznych mgr Michała Głowczewskiego oceniam pozytywnie.

W pracy wykorzystano wystarczającą liczbę kluczowych dla tematu pozycji bibliograficznych (w tym zdecydowana większość jest anglojęzyczna) oraz ważnych odnośników do stron internetowych. Pozycje te były przywoływane właściwie w dysertacji. Bibliografia jest dość aktualna i odpowiada poruszonym w dysertacji zagadnieniom, stąd to kryterium oceniam dobrze.

Mocne i słabe strony dysertacji

Mgr Michał Głowczewski przygotował dysertację w oparciu o dobry krytyczny przegląd literatury międzynarodowej i krajowej. Zaplanował i dobrze przeprowadził badania własne. Interpretację i dyskusję wyników badań własnych w oparciu o krytyczny przegląd literatury również oceniam pozytywnie, podobnie jak opisane przyszłe kierunki badań. Słabo oceniam przedstawienie luk badawczych (których pośrednio można się doszukać kilka

11

i dystrybucyjnej były pozytywnie związane ze skutecznością akademicką, wigorem, oddaniem i pochłonięciem nauką oraz negatywnie skorelowane z wyczerpaniem i cynizmem. Wyniki badań zostały dodatkowo omówione w modelach przygotowanych w programie SPSS. Pozostają jednak następujące wątpliwości: **czy jest możliwe, że poszczególne badania (ankiety) mogły wypełnić te same osoby?**

Cały proces badawczy oceniam dość pozytywnie. Podobnie jak przeprowadzone badania. Przyjętą w pracy procedurę badania oceniam dobrze, podobnie jak wykorzystane w rozprawie metody i narzędzia badawcze, (choć samą liczbę badań oceniam negatywnie). Wysoko oceniam umiejętność samodzielnego planowania pracy badawczej. Treść merytoryczna odpowiada zapotrzebowaniu teorii i praktyki w zakresie postrzegania sprawiedliwości w uczelniach wyższych. Dodatkowym atutem dysertacji są jej potencjalne wartości aplikacyjne, które jednak nie zostały w dysertacji wystarczająco dobrze opisane. Ogólnie oceniam to kryterium pozytywnie.

Ocena struktury pracy i zgodność tematu oraz strony formalnej i źródeł

Przedstawiona do oceny dysertacja stanowi logiczną całość podporządkowaną problematyce badawczej (od ogółu do szczegółu). Wyodrębniono w niej część teoretyczną (rozdział 1), teoretyczno-metodyczną (rozdział 2), metodyczną (rozdział 3) i empiryczną (rozdział 4). Dysertacja obejmuje 189 stron wraz z załącznikami (w tym 2 winiety przedstawiające scenariusze ocenianych sytuacji i 1 kwestionariusz badawczy). Składają się na nią: cztery rozdziały, złożone następnie z podrozdziałów, streszczenia po polsku, spisu treści, wstępu, zakończenia, bibliografii, spisu tabel (9) i rysunków (9). Część podstawowa dysertacji znajduje się na 143 stronach i jest to mniejsza objętość niż standardowe prace doktorskie przygotowywane w dziedzinie nauk społecznych. W pracy zastosowano przypisy w tekście.

Temat dysertacji jest poprawnie sformułowany, choć niepotrzebnie w nim występuje określenie „uczelni wyższych”. Samo słowo „uczelnie” wskazuje już na kontekst szkolnictwa wyższego, a nie innych instytucji czy szkół, które takowego rozszerzenia potrzebują.

Struktura dysertacji jest niezrównoważona. Rozdział 1 – ma 3 podrozdziały; rozdział 2 ma 5 podrozdziałów, które następnie są dalej podzielone na 1 lub 3 części; rozdział 3 ma 4 podrozdziały, które dalej dzielą się na 2 lub 3 części. Rozdział 4 ma tylko 1 podrozdział. Ponadto w dysertacji występują części niewyodrębnione w spisie treści (a szkoda), dotyczące rozdziału 2: *Sprawiedliwość dystrybucyjna w kontekście edukacji* (s. 46), *Teoria wartości grupowych Allana E. Lindy i Toma R. Tylera* (s. 56), *Relacyjny model władzy Tylera i Lindy* (s. 59), *Niepewność a sprawiedliwość proceduralna* (s. 60), *Konsekwencje (nie)sprawiedliwości proceduralnej* (s. 61), *Sprawiedliwość proceduralna a szkolnictwo wyższe* (s. 65) oraz rozdziału 3: *Uczestnicy i procedura badania* (s. 93), *Pomiar zmiennych* (s. 93), *Schemat* (s. 99), *Uczestnicy*

w różnych miejscach dysertacji), niedopracowaną strukturę pracy i sposób graficznego przedstawienia wyników badań własnych.

Konkluzja

Mając na uwadze przedstawione argumenty oraz wszystkie mocne i słabe strony dysertacji, ogólnie oceniam pozytywnie rozprawę doktorską mgra Michała Głowczewskiego pt. *Sprawiedliwość na uniwersytecie. Konsekwencje doświadczenia sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej u studentów polskich uczelni wyższych*, przygotowaną pod kierunkiem naukowym promotora dra hab. Stanisława Burdzieja, prof. UMK. Doktorant opanował ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie nauk społecznych oraz umiejętność samodzielnego projektowania i prowadzenia pracy naukowej. Uporządkował i scharakteryzował dorobek naukowy w obszarze sprawiedliwości proceduralnej i dystrybutywnej oraz na podstawie badań własnych scharakteryzował sposób jej postrzegania u studentów, poprawnie przeprowadził i omówił wyniki postępowania badawczego oraz sformułował wnioski z badań przygotowując rekomendacje dla kierujących uczelniami. Potwierdził niniejszym, że **potrafi rozwiązywać oryginalne problemy naukowe** w zakresie zastosowania wyników badań własnych.

Moim zdaniem dysertacja mgra Michała Głowczewskiego spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim. Moja ocena recenzowanej pracy w tym zakresie jest pozytywna.

